

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE VAZGEÇİLEMİYEN KAVRAM: ULUSAL ÇIKAR

Mitat ÇELİKPALA*

Öz

Bu çalışmada, bir olgu olarak “ulusal çıkar” kavramının kökenlerinin, evrensel politik bir şifre olarak kabul edilmesinin ardında yatan sebeplerin ve belki bir düzeyde de olsa ulusal çıkar şeklinde nitelenen tercihlerin/ politikaların/değerlerin meşru kabul edilmesini sağlayan tarihsel sürecin tanımlanması hedeflenmiştir. Bu çerçevede genel olarak gerçekçi yaklaşımın ulusal çıkarı tanımlama ve meşrulaştırma çabasına paralel bir bakış açısıyla kavramın tarihsel kökenleri değerlendirilmiştir. 20. Yüzyıl boyunca, dünya siyasetinin ve uluslar arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesinde ortak bir temel politik felsefeyi ifade etmesi nedeniyle, kilit kavramlardan biri kabul edilen “ulusal çıkar” kavramı, ulus-devletin artık etkinliğini ve hatta varlık sebebini kaybettiğinin tartışıldığı 21. Yüzyıl’ın başında, evrensel bir şifre olarak önemini hala muhafaza etmektedir. Ulusal çıkar, güç ve güvenlik ile birlikte uluslararası ilişkiler disiplininin en kapsamlı genel teorisi şeklinde nitelenen ‘Gerçekçi (Realist) Yaklaşım’ın devletlerarası ilişkileri anlamada kullandığı en temel kavramdır, dış politika kararlarının altında yatan temel itici güçtür. Bu ulusal çıkarı günümüzün küreselleşen dünyasında hala vazgeçilemeyen bir kavram olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çıkar, ulusal çıkar, gerçekçilik.

Abstract

A Perennial Concept: National Interest

This paper aims to observe the origins of the “national interest” concept as a phenomenon, and tries to identify the historical processes that caused its acceptance as a universal political code and culminated in the legitimization of the preferences/policies/values usually referred as the national interest. In this framework, the genealogy of the concept is evaluated from a perspective that is parallel to the realist tradition’s attempts to define and legitimize the concept. “National interest” was admittedly a key concept throughout the 20th Century, since it reflected a

---

*Dr., Hacettepe Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 06800, Beytepe-ANKARA, mitat@hacettepe.edu.tr

shared basic political philosophy that helped understand the world politics and relations among the nations during this era. Nonetheless, this concept retains its significance in the 21st Century, when the efficacy and even the very existence of the nation-state is being debated. National interest, along with power and security, is among the fundamental concepts of Realism, which could be considered as the most comprehensive theory in International Relations discipline. It also is the underlying momentum for foreign policy decisions. Thus, the term 'national interest' emerges as a fundamental concept in contemporary global affairs.

Keywords: Interest, national interest, realism.

GİRİŞ

20. Yüzyıl boyunca, dünya siyasetinin ve uluslar arasındaki ilişkilerin anlaşılabilmesinde ortak bir temel politik felsefeyi ifade etmesi nedeniyle, kilit kavramlardan biri kabul edilen “ulusal çıkar” kavramı, ulus-devletin artık etkinliğini ve hatta varlık sebebini kaybettiğinin tartışıldığı 21. Yüzyıl’ın başında, evrensel bir şifre olarak önemini hala muhafaza etmektedir. Her ne kadar uluslararası örgütlerin, sivil toplum örgütlerinin, çokuluslu şirketlerin, uluslar üstü siyasi birliklerin ve hatta mikro milliyetçiliklerin gittikçe artan miktardaki varlıkları ve buna bağlı olarak etkinlikleri dünya sisteminde yeni ilişki zincirleri yaratmaktaysa da, ulus-devletlerin ve buna bağlı olarak ulusal çıkarların ikame edilmesi çok da kolaymış gibi gözükmemektedir.

Ulusal çıkar, güç ve güvenlik ile birlikte uluslararası ilişkiler disiplininin en kapsamlı genel teorisi şeklinde nitelenen ‘Gerçekçi (Realist) Yaklaşım’ın devletlerarası ilişkileri anlamada kullandığı en temel kavramdır (Donnelly, 2000; Aydın, 2004). Gerçekçi yaklaşım, I. Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası ilişkiler disiplinine hakim olan ‘İdealist Yaklaşım’ın (Eralp, 1996) dünyanın ve insanlığın sorunlarına çare olamadığını varsaymakta ve bu nedenle de olayların gelişimine ve bireylerle devletlerin politika yapma süreçlerine farklı ve gerçekçi bir yanıt bulmayı öngörmekteydi. Edward H. Carr’ın ilk baskısı 1939’da yapılan çalışması *The Twenty Years’ Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations* bu çerçevede idealist yaklaşımın değerlendirmelerine bir alternatif olarak çıktı. Carr’ı takiben, 20. Yüzyıl’ın önde gelen gerçekçi düşünürü Hans J. Morgenthau önemli klasiği *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*’de siyaset ve buna bağlı olarak uluslararası ilişkileri güç ve güçle iç içe geçmiş bir çerçevede çıkar kavramı ile niteledi. Morgenthau’nun değerlendirmesiyle (1985: 5):

“Uluslararası politikanın genel gidişatında, siyasal gerçekçiliğin yolunu bulmasında yardımcı olan temel göstergeler güç ile nitelenerek tanımlanan çıkar kavramıdır. Bu kavram anlaşılacak gerçeklikler ile uluslararası politikayı anlamaya çabalayan akıl arasında bağlantı kurulmasını sağlamaktadır. ...Böyle bir kavram olmadan, iç veya dış politika teorisi tamamen imkansızlaşmaktadır. Kavramın yokluğunda ne siyasal ve ne siyasal olmayan gerçeklikler arasında bir ayrım yapabiliriz, ne de siyasal çerçeveye en azından sistemik bir düzen ölçütü getirebiliriz”.

Bu düstur bağlamında gerçekçiler evrensel olduğunu varsaydıkları bir varsayım çerçevesinde uluslararası politikayı ve ilişkileri tanımlamaya, açıklamaya ve yorumlamaya çalışmışlardır. Ulusal çıkar kavramı da bu çerçevede bütüncül, ve rasyonel bir aktör olan devletin önceliklerini, alternatiflerini ve hareket tarzlarını anlamada önemli bir olgu olarak belirginleşmiştir. Gerçekçilik açısından ulusal çıkar, dış politika kararlarının altında yatan temel itici güçtür. Aynı zamanda akademik anlamda da faydalı bir analitik kavram olarak görülmüştür. Bu bağlamda “devletler arasında sürekli dostluklar değil sürekli çıkarlar vardır”, “her devlet çıkarı doğrultusunda davranır” türünden sloganvari deyimler günümüzde kabul görmekte ve sık sık kullanılmaktadır (Uzgel, 2004: 15-69). Bu noktada ulus devlet olgusu ile birlikte karşımıza çıkan ve içinde bulunduğumuz döneme kadar önemini muhafaza eden ulusal çıkar kavramının anlaşılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada ulusal çıkarın ne olduğu, nasıl bir süreçte tanımlandığı, kim tarafından tanımlandığı ve hangi süreçlerle işlevsellik kazanarak uygulandığı gibi konular üzerinde durulmayacaktır. Bu yazı ile hedeflenen, bir olgu olarak “ulusal çıkar” kavramının kökenlerini, evrensel politik bir şifre olarak kabul edilmesinin ardında yatan sebepleri ve belki bir düzeyde de olsa ulusal çıkar şeklinde nitelenen tercihlerin/politikaların/değerlerin meşru kabul edilmesini sağlayan tarihsel süreci tanımlamaktır. Bu çerçevede genel olarak gerçekçi yaklaşımın ulusal çıkarı tanımlama ve meşrulaştırma çabasına paralel bir bakış açısıyla kavramın tarihsel kökenleri değerlendirilmiştir.

Bu çabaya, politika kurallarının bir çoğunun köklerinin dayandığına inanılan insan doğasının ve dolayısıyla bu kuralların, keşfedilebilmesi yönünde çabanın sarf edildiği kadim dönemlerden günümüze değişmediği prensibine başvurularak, kavramın temellerini buralarda aramakla girişilebilir. Bu çerçevede kavramın kökenleri ilk olarak Eski Yunan’da ve İtalyan şehir devletleri düzeninde aranacaktır. Thucydides ve Machiavelli’nin öncü isimler olarak kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır. Takiben çıkar kavramının ulusal çıkara doğru geçirdiği dönüşüm Aydınlanma, Westphalia ve Avrupa Uyumu gibi dönemlerde şekillenen modern uluslararası sistemle açıklanmaya çalışılacaktır. Sonuç olarak ise bu sürecin günümüz dünyasına yansımaları gösterilmeye çalışılacaktır.

I. ESKİ YUNAN, THUCYDİDES VE ÇIKAR KAVRAMININ KÖKENLERİ

Çıkar kavramının, doğal olarak önünde ulusal sıfatı yer almadan ilk kullanılışı geriye, Yunan şehir devletleri dönemine ve Yunan tarihçilerine dek götürülebilir. Anthony D. Smith'in de üzerinde dikkatle durduğu üzere, her ne kadar Eski Yunan'da, günümüzden farklı olarak ulusal ya da siyasal anlamda ulusa dayalı devletlerin varlığından söz etmek mümkün değilse de, etnik ve kültürel cemaatlere dayalı, her biri kendi egemenliğine tutkuyla bağlı kent-devletlerden oluşan ve günümüzün sistemini andıran bir devletler topluluğundan bahsetmek mümkündür (1999: 24).

Bu yapılar arasındaki ilişkiler ile bunun günümüz sistemiyle arasındaki benzerlik ve farklılıkları anlamayı olanaklı kılan isimler arasında yer alan Thucydides (İ.Ö. 471-400?) tekrar eden ve evrensel boyutlu olan devletlerarası ilişkilerin anlaşılması konusunda ilk ve en özgün isimlerden bir tanesi olarak günümüz dünyasında büyük bir saygınlığa sahiptir. Thucydides'in teorisinin temel varsayımlar olarak kabullendiği unsurları en geniş anlamıyla içerisinde barındırdığı için gerçekçiliğin en önemli klasikleri arasında sayılan eseri *Pelepones Savaşları Tarihi*, İ.Ö. 5. Yüzyıl'da, dönemin süper güçleri olarak kabul edebileceğimiz, Atinalılar liderliğindeki koalisyon ile Sparta tarafından yönlendirilen rakipleri arasındaki büyük savaşın sebeplerini açıklamaya çalışmaktadır.

Thucydides, Atinalılarla Spartalıları savaşa götüren sebepleri açıklarken Spartalıların Atina'nın gittikçe büyüyen gücünün bir noktadan sonra kendi çıkarlarının karşısına çıkmasından korktuklarını ve bu çerçevede gelişen olaylar üzerine de sahip oldukları nüfuzlarını bu olayların akışını dönüştürmede kullanmaya karar verdiklerini vurgulamaktadır (Keohane, 1986: 7). Bu çerçevede Thucydides Atinalı hatiplerin ağzından, hedeflerini elde etme adına çatışmaya taraf olan büyük şehir devletlerinin davranışlarını açıklamaya çalışmıştır. Bu açıklamaları yaparken de daha sonra günümüz ulus devletini tanımlamakta kullanılan kavramlar ve bu bağlamda da çıkar olgusu üzerinde durmaktadır.

Thucydides, bu önemli eserinde tek bir olayı tanımlamanın ötesinde, insan davranışlarının ardında yatan mantığı anlamaya ve vurgulamaya çalışmaktadır. Bu çerçevede devlet, devletin şekillenmesi ve devletlerin hareket tarzları üzerinde durur ve bunlar arasındaki bağları tanımlamaya çalışır. Thucydides'e göre bu değerlendirmelerin yapılmasında, ister devletler arasında olsun isterse bireyler, çıkar en temel ve belirleyici bağdır. Çıkar ve güç peşinde mücadele rakip şehir devletler arasındaki mücadelenin asıl belirleyicisidir (Aktaran Forde, 1995).

Çıkar kavramı çerçevesinde onun çalışmasının en önemli yönü, devletin işleyişini şekillendiren faktörün Yunan şehir devletleri arasındaki güç dağılımı ve bunun vatandaşların (ulusun) çıkarları üzerindeki etkisinin vurgulanmasıdır. Thucydides'in çıkar kavramı devletin güç durumudur ve bu da zenginlik ve toprak sahipliğiyle ilişkilendirilmiştir. Bu güç aynı zamanda askere/donanmaya dayalı kuvvet ile birleştirilmiş sermaye, ulusal karakter ve liderlik potansiyeli gibi çok çeşitli değişkenlerle kuşatılmıştır. Bu noktada Thucydides modern devletler sisteminin diğer önemli bir olgusuna vurgu yaparak diplomasinin rolünü öne çıkartır. Güç ve çıkar ilişkisi içerisinde diplomasinin görevi, kendi gücünü ya da çıkarını doğru saptayarak, rakiplerinin çıkarları ile karşılaştırmak yoluyla doğru ve akılcı siyasalar geliştirmek olmalıdır. Adalet ile ilişkilendirilen bu değerlendirmede adalet, bir çeşit uluslararası ilişkiler modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki bir sistem olarak adalet, herkesin eşit kabul edilmesini değil aksine herkesin gücüne göre yerini bilmesi gereken bir olgudur (Ağaoğulları, 2000: 111-112; Şenel, 1995: 139; Aydın, 2004: 43-44).

Hıristiyanlığın entelektüel ve siyasal hakimiyetinin söz konusu olduğu takip eden dönemde Thucydides'de ifadesini bulan klasik düşünce sisteminin etkinliği kaybolmuştur. Bu dönemde insanoğlu için öncelik entrikalarla dolu bu dünya olamazdı, gerçek mutluluğun elde edileceği öteki dünya için yaşamak ve yatırım yapmak öncelikliydi. Dolayısıyla çıkar gibi salt bireyle bağlantılı değerler, reddedilmesi gereken olumsuz değerler olarak kabul edilmekteydi. Bununla uyumlu bir biçimde, bireyler için olduğu gibi devletler için de varlık sebebi dar bir çerçeveye sıkıştırılmış çıkarlar olamazdı. Genel kabul gören daha evrensel ve kutsal olan için mücadele olmalıydı. Ara dönem olarak adlandırabileceğimiz ve Reform/Rönesans ile sonlanacak olan bu dönem, çıkar kavramı açısından olumsuz bir dönem oldu.

II. NİCCOLO MACHİAVELLİ, *PRENS* VE ÇIKAR

Bu yaklaşımın sonunu işaret eden en önemli isim Niccolo Machiavelli'dir (1469-1527). 15. Yüzyıl'ın sonlarında ve 16. Yüzyıl'ın başlarında, İtalyan şehir devletlerinin karmaşa içerisinde olduğu bir dönemde, Floransa kent devletinde üst düzey bir görev olan İkinci Sekreterlik görevini 1489-1512 yılları arasında aralıksız 14 yıl süreyle yürüten Machiavelli, daha sonra gözden düştüğü dönemde yazdığı ve iktidardaki Medici ailesine sunduğu ünlü klasiği *Prens*'te kendi sözleriyle "prenslik nedir, türleri nelerdir, nasıl kazanılırlar, nasıl elde tutulurlar, neden kaybedilirler"i tartışır.¹ Machiavelli'nin prenslikle kastettiği günümüzün devletidir. O *Prens*'te devlet kurmanın ve yönetmenin inceliklerini, tecrübelerine dayanarak kaleme alırken, güç ve dolaylı olarak çıkar kavramlarını devletin bütünlük ve kalıcılığında önemli olgular olarak görür.² Aslında Machiavelli çıkar kavramını doğrudan doğruya hiçbir zaman

kullanmaz. Fakat yazılarındaki tarzı, Hıristiyanlığa ve bakış açısına karşı geleneksel değerlere öncelik veren yaklaşımı çıkar kavramına dayalı “yeni” diplomasiye geçişte Machiavelli’ye ayrıcalıklı ve önemli bir konum sağlamaktadır (Meinecke, 1998).

Machiavelli’yi farklı düşünmeye sevk eden, içerisinde yaşadığı ortam ve karmaşık ilişkiler ağıdır. İtalya’nın 1494’de VIII. Charles tarafından işgal edilmesi sonrasında Avrupa’nın içine düştüğü büyük karmaşa Machiavelli’yi İtalya’yı bu durumdan nasıl kurtarabileceği konusunda düşünmeye ve yazmaya iter. Bu dönem İtalya’ında, temel siyasal birimler kent devletleridir ve onlarda büyük bir karmaşa içerisindedirler. Sürekli bir çekişmenin yaşandığı bu devletler arasında ittifaklar, dostluk-düşmanlık ilişkileri ve sınırlar güçler dengesindeki değişimlere bağlı olarak sürekli değişmektedir. Bu da doğal olarak yöneticileri iç ve dış politikada bir takım sıkıntılarla karşı karşıya bırakmaktaydı. Machiavelli tüm bu faktörleri dikkate alarak, siyasi ve idari tecrübelerinin de ışığında, İtalya’nın dağılık durumunu sonlandıracak bir İtalyan birliğinin kurulmasını sağlayacak çareleri üretmeye çalışmaktadır. Nitekim *Prens*’in XXVI. ve son bölümüne verdiği isim bunu yansıtmaktadır: “İtalya’yı Almanya ve Barbarların Elinden Kurtarmaya Çağrı”.

Bu çerçevede Machiavelli’nin üzerinde ısrarla ve dikkatle durduğu kavram devlettir.³ Bir kavram olarak devlet, o dönem için oldukça yenidir. *Prens*’in ilk sekiz bölümünde uzun uzun devletin ne olduğu, çeşitleri ve de özellikle devletlerin hangi yollardan ele geçirildikleri üzerinde durur. Devlet kavramı, o zamana kadar kullanılan prenslik, beylik, krallık ya da imparatorluk gibi terimlerin yanında yeni yeni yerini almaktadır. Machiavelli’de devletle kendi kendine yeterli, diğer devletlerle sürekli ve kalıcı ilişkiler kurabilen ve bu nedenle de güce ihtiyaç duyan bir varlık olarak ilgilenmiştir.

Machiavelli’nin bakış açısıyla insanlar “nankör, değişken, içten pazarlıklı, korkak ve çıkarıcıdır” (1994: 106). Devlet ise insanın bu bencil doğasını, sosyal olarak arzulanan amaçlara yönlendiren en önemli araçtır. Aynı zamanda insanoğlu devlet aracılığıyla güvenliğini ve devamlılığını sağlar. Bu nedenle devlet varlığının ve devamlılığının korunmasının ötesinde daha yüce bir sona, ilahi amaca ya da “çıkarcı”ya sahip değildir.

Prenslerin ya da devlet adamlarının davranışları ve politikaları iktidara gelme, iktidarda tutunma ve iktidarı kullanma sanatı olan siyaset çerçevesinde olmalıdır. Bu bağlamda prenslerin siyasetteki amaçları devletin ele geçirilmesi ve elde tutulmasıdır. Bu hedef doğrultusunda amaca ulaşmada her türlü araca başvurmak mubah sayılır. Prensleri değerlendirirken bakılması gereken, araçlar değil amaçtır. Bu bakış açısıyla prenslerin kararları ve politikaları devletin

varlık sebebine (hikmet-i hükümet-*raison d'état*) yönelik politikalar ve güvenliği öne çıkartan kararlar olmalıdır.

Güvenlik ihtiyacı doğal olarak, devletlerin diğer devletlerin hareketlerini/politikalarını takip etmelerine yol açacak ve dolayısıyla Kıta'da kalıcı diplomatik ilişkiler sisteminin kurulmasını sağlayacaktır. Bu sistemin temelinde ise çatışma, güç ve çıkar kavramları yer almaktadır. Machiavelli'ye göre devletler arasında doğal ve gerekli bir düşmanlık bulunmaktadır. Buna bağlı olarak birinin çıkarlarının gelişmesi zorunlu olarak diğerinin zararınıdır. "Bir başkasının yükselmesine sebep olan kendi sonunu hazırlar; bunun için ustalık ya da güç kullanmış olabilir; ama her biri de sonradan bu yolla güçlenmiş olana artık dayanılmaz hale gelir" (Machiavelli, 1994: 51).

Çare ya da çözüm güçlü devletlerin kurulmasıdır. Güçlü devletten kast ise dinin etkisinden uzakta farklı değerlere dayalı biçimde ortaya çıkan yeni bir yapıdır ve bu bağlamda Machiavelli politikanın dini ve etik yönlerini bir kenara itmiştir. Bu çerçevede Machiavelli'nin *Söylevler*'inde vurguladığı nokta önemlidir: "İtalya'nın hiçbir zaman bir önder buyruğunda toplanmamasının sebebi, ne tüm İtalya'yı kendisi yönetecek kadar güce sahip bulunan ne de herhangi bir gücün bu egemenliği korumasına imkan veren kilisedir" (Şenel, 1995: 310). Machiavelli politikayı Hıristiyan bireyin ya da iyi vatandaşın bakış açısından algılamak yerine, politikaya yöneticinin, devletin ve de yeni oluşmakta olan "ulusun" bakış açısından yaklaşarak güç kavramını öne çıkartmıştır. Yöneticiler "girişimlerini başarıya götürmek için dualarına mı güveniyorlar, güçlerine mi" sorusuna verdiği cevap O'nun bakış açısını açıkça gösterir: "Yalnızca dua gücüyle hareket ediyorlarsa kaçınılmaz bir şekilde yenilgiye mahkumdurlar; ama eğer güçleri varsa yenilgi çok enderdir. İşte bunun içindir ki tüm silahlı peygamberler muzaffer olmuşlardır; silahsız peygamberler ise elleri böğürlerinde kalmışlardır" (Machiavelli, 1994: 60).

Bu cevaptan anlaşılacağı üzere güç, doğrudan doğruya ordu ve bilge prensle eşleştirilmektedir. "Tüm devletleri ayakta tutan başlıca temeller iyi yasalar ve iyi ordulardır. İyi ordular olmadan iyi yasalar olmayacağına göre ve iyi orduların bulunduğu yerde iyi yasaların olması gerektiği için yasalar üzerinde durmayı" (Machiavelli, 1994: 86) ordular üzerinde durulmalıdır. Onun üzerinde "iyi ordu" olarak durduğu ise "öz ordu" şeklinde nitelediği, kendi halkından oluşan günümüzün "ulusal" ordusudur. "Devlet eğer kendi özünden bir orduya sahip olmazsa güvenlikte değildir, tüm yazgısı talihin eline teslim edilmiştir, ...düşmanlıklar karşısında onu savunacak hiçbir güce sahip değildir" (Machiavelli, 1994: 94).

Machiavelli, yukarıda ana hatları verilen genel teorisi içerisinde çıkar kavramını doğrudan doğruya hiçbir yerde kullanmamıştır. O'nun kullandığı

kavram “zaruret”dir (*necessita*). Machiavelli’ye göre zaruret prensleri harekete geçirmekte ve klasik fatihlerin yaptıklarının ve klasik filozofların söylediklerinin tersine, ahlaki özellikleri yeni bir erdeme dönüştürmektedir. Ütopyanın, yani elde edilmesi gereken en iyinin zaruret kavramı ile yer değiştirmesi, çıkarın inşa edilmesi için gerekli olan ilk temel dayanak noktasıdır. Bu bakış açısıyla adı çıkar olarak konmadan çıkar yani zaruret prensleri doğru yöne yönlendiren yeni temel kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Machiavelli çıkar kavramının kökenidir, yaratıcısı değil (Mansfield, 1995; Forde, 1995).

III. ÇIKARDAN ULUSAL ÇIKARA

Çıkar kavramının başına “ulusal” sıfatının eklenerek günümüzde kullanılan biçimine ve anlamına benzer bir hal alması ise ulus devlet olgusunun ortaya çıkmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Fakat bu gelişme öncesinde, 11-13. Yüzyıllar arası dönemde, Kıta Avrupası’nda hakimiyetini sürdüren *res publica christiana*’nın yerini, yavaş yavaş da olsa ulusal olmayan merkeziyetçi monarşik ve “modern” bağımsız devletler almaya başladı.⁴ Bu sürecin sonunda tüm Kıta’yı kapsayan kalıcı diplomatik ilişkilerin şekillenmeye başladığı 16. Yüzyıl’da, feodalizmin yerel ve parça parça çıkarlarının ötesinde günümüzde “kamu çıkarı” olarak nitelenen “ortak çıkar” olgusu ortaya çıkmıştır (Philpott, 2000: 210).

Bu noktada kısa bir parantez açarak ulus ve ulus devlet kavramları üzerinde durulmalıdır. Modern ulus devletinin ortaya çıkışı ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunların ulus devletinin oluşumu ile ilgili farklı yaklaşımlar sergiledikleri de belirtilmelidir. Fakat bu süreç üzerinde çalışan teorisyenlerin üzerinde uzlaştıkları genel kabul ulusun koşullara bağlı bir olgu olduğudur. Farklı yaklaşımlar ve tartışmalar da bu zeminde ortaya çıkmaktadır. Bu koşulları, Immanuel Wallerstein gibi ekonomik temelden hareketle açıklamaya çalışanlar olduğu gibi, Barth gibi siyasal analizler ya da Benedict Anderson ve Ernest Gellner gibi büyüme yönelimli endüstriyel toplumlar ya da doğal olmayan suni hayali topluluklar ya da cemaatler temelinde anlamlandırma ve tanımlama çabaları bulunmaktadır.⁵

Neredeyse tüm çalışmaların ortaklaşa kabullendiği diğer bir nokta da ulusçuluğun, ulus ve ulus devletinin Batı ya da Avrupa kaynaklı bir biçimde 18. Yüzyıl’da ortaya çıktığıdır (Kedourie, 1960). A.D. Smith (1999: 10 ve 25) “birbiriyle bağlantılı yeni bir tür siyasa –rasyonel devlet- ve yeni bir topluluk türü –teritoryal millet- ilk kez Batı’da ortaya çıktı” değerlendirmesini yapmaktadır. 18. Yüzyıl’da ortaya çıkan bu yeni ve başarılı yapı Avrupa’nın ve dünyanın geri kalanını da özendirdi ve hızla yayıldı (Tilly, 1995).

Her ne kadar 18. Yüzyıl ulus ve ulus devletin yükselişe geçişi ve ulusçuluğun bir ideoloji haline gelmesinin yüzyılı olsa da, duygusal anlamda ‘ulus’ denilebilecek bir his ya da düşünce birliğine 15. Yüzyıl’ın sonlarından itibaren rastlanmaktadır. Machiavelli ve takipçilerinin önemi de buradan kaynaklanmaktadır. Bu isimler başında ulus sıfatının yer aldığı olguların/kavramların oluşum sürecinin esin kaynakları olarak öne çıkmaktadır. Smith (1999: 137-138), ulus devlet ortaya çıkmadan önce, 16. ve 17. Yüzyıllarda, öncü olarak “milli karakter” ve “milli deha” kavramları kullanılmaya başladığını ve gittikçe artan bir biçimde ilgi ve kabul gördüğünü ileri sürmektedir.

Ulusal çıkar kavramı da bu çerçevede yukarıda değinilen benzeri kavramlarla eş zamanlı bir biçimde 18. Yüzyıl’dan itibaren kullanılmaya ve kabul görmeye başlamıştır. 18. Yüzyıl öncesinde de çıkar kavramı vardı, fakat ulusal çıkar yerine, duruma göre değişmekle birlikte, “prensın amacı”, “hanedan çıkarları” ya da “raison d’état” gibi değişik kavramlar kullanılmaktaydı (Frankel, 1970: 20). Bu kavramlar *ancient regime* boyunca kullanılmış kavramlardı. Nitekim bu bağlamda Charles Beard’de çıkar kavramının modern anlamda ve gerçekçi yaklaşım çerçevesinde tartışıldığı ilk eser olan kitabında “ulusal onur”, “kamu çıkarı” ve “genel amaç” gibi kavramların da ulusal çıkarla birlikte bu dönemde ve ulus devletle birlikte ortaya çıktığını belirtmektedir (Beard, 1934: 20-22). Bu dönemde halkın siyasal sürece gittikçe artan bir biçimde katılımının sonucu olarak ulusal çıkar kavramı neredeyse ulusun tamamını kapsayan bir anlam kazanmaya başlamıştır (Uzgel, 2004: 55).

Bu noktada belirtilmesi gereken 15-18. Yüzyıllar arasında şekillenen ve ulus devlet olarak adlandırılan yapının aslında bürokratik devletten başka bir şey olmadığıdır. Bu üç yüzyıllık süreç, merkezinde özel-profesyonel askeri gücün, eskinin kalıntısı aristokrasi karşısında etkinlik kazanan burjuva sınıfının ve bu sınıfla ittifak içerisindeki entelijansiyanın yer aldığı devletin şekillendirilmesi sürecidir. Bu grupların liderliğinde yürütülen askeri, kültürel ve eğitim alanlarındaki devrim, yani kitlesel eğitim ve zorunlu askerlikle birlikte şekillenen sekülerleşme, ulus devleti yarattı. Dönüşümün temelinde yatan mantık ise devletin bölünmezliği idi. Bu da bütün vatandaşların aynılığını ve homojenliğini gerektirmekteydi. Kısacası ulus kavramının özünde vatandaşlığın yattığı söylenebilir.

Bu çerçevede çıkar kavramının “ulusal çıkar”a yakın bir içerikte kullanımı, ki modern anlamdaki kullanımına çok yakındır, Machiavelli’den etkilenerek “*Tacitus*” adı altında gruplaşan ve bilinen *Tacitist*’lerce olmuştur (Mansfield, 1995: 64). Bu grubun en bilinen isimleri Giovanni Botero (1540-1617) ve Trajano Boccalini (1556-1613)’dir. Çıkar kavramı bu isimlerin çalışmalarında Machiavelli’nin etkisi altında şekillendirilir. Botero, 1589’da

basılan kitabı *Della Ragion di Stato*'da Machiavelli'nin şekillendirmeye çalıştığı devleti kişisellikten, yani prenslerin ya da kralların şahsından kurtararak bağımsız, kendi öncelikleri olan bir yapıya dönüştürmeye çalışır. Bu çerçevede de *ragion di stato* (hikmet-i hükümet) kavramına başvurur. Hükümdarların kararlarına temel teşkil eden kavram artık çıkar kavramıdır (Mansfield, 1995: 64).

Benzer bir biçimde Boccacini'de çıkar kavramını doğrudan doğruya Machiavelli'den etkilenerek kullanır. Boccacini'ye göre çıkar, zorba olsun ya da olmasın tüm prenslerin ruhuna hakim olan ya da olması gereken “gerçek tiran”dır. Bu, çıkar kavramını nitelemek için Machiavelli'den devralınan temel olgudur. Boccacini tiran ya da tiranlığın getirdiği olumsuz anlam ve havayı ortadan kaldıracak temel kavram olarak çıkarı görmektedir. Çıkar, tiran olsun ya da olmasın hükümdarın kararlarında ya da uygulamalarında temel belirleyicidir. Bu bağlamda çıkarlar çerçevesinde karar alan hükümdar, doğal olarak tiran etiketinden kurtulacaktır. Bu bir anlamda hükümdarların karar ve uygulamalarına meşruiyet yaratmada yeni bir kavramın, yani çıkarın icadı anlamına da gelmektedir (Mansfield, 1995: 51).

Yine bu dönemde, görevi ve konumu nedeniyle, çıkar kavramı üzerinde daha kapsamlı ve etkileri sonraki dönemde de devam edecek şekilde duran önemli bir isim olarak, Dük Henri de Rohan'a (1579-1638) değinilmelidir. De Rohan'ın, merkezi Fransız monarşisinin “devlet çıkarlarının” sembolü kabul ederek Kardinal Richelieu'ya (1585-1642) adadığı, 1638'de yayımlanan monografisi “*De l'interest des Princes et des estats de la Christiente*” çıkar kavramının bir kitabın başlığında kullanıldığı ilk eser olma özelliğine sahiptir (Mansfield, 1995: 64). Bu kitap aynı zamanda çıkar kavramının modern uluslararası politika alanında kullanıldığı ilk eserdir (Clinton, 1994: 7).

Rohan'la birlikte çıkar kavramı, insanların akılcı hesaplarla harekete geçirilen, ihtiyatla takip edilen ve devletin genel amaçlarına uyarlanan isteklerini ifade etmek amacıyla kullanılmaya başlar. Rohan'a göre “...bize yanlış tasarlanmış endişeler veren düzensiz isteklerin, şiddetli arzuların ve batıl fikirlerin karşısındaki güç sadece akıl tarafından idare edilen çıkarlarımızdır” (Aktaran Mansfield, 1995: 64).

Rohan ve kitabı üzerinde durmadan ve kitabın amacımız açısından önemini vurgulamadan önce, Rohan'ın kitabını adadığı Kardinal Richelieu'nun önemini farkında olmak gerekir. Dönemin Fransa'sında bir nevi başbakanlık görevini üstlenmiş olan Richelieu, Fransa'nın, içeride ve dışarıda gerçek egemenlik ve bağımsızlığın elde edildiği noktaya kadar büyütülmesi gerektiği fikrinin, iç ve dış politikanın özünde yer alan asli unsur olduğunu kabul etmekteydi. Bu çerçevede monarşinin gücünün içeride ve dışarıda bulunan

rakilere karşı artırılmasını amaçlamış, Fransız politikasını da bu yönde şekillendirmiştir. Her ne kadar bazı tarihçiler, izlediği politikalar nedeniyle Richelieu'yu Fransız Devrimi'ni yaratan koşulların asli sorumlusu; uluslararası politikanın idealizmden uzaklaşmasının, Avrupa'daki evrenselliğin kaybedilmesinin sebebi ve ilkel kaba gerçekçiliğin zirvesi olarak görseler de Richelieu'nun bıraktığı izin anlaşılması günümüz uluslararası politikasının anlaşılmasında kilit öneme sahiptir (Wight ve Parter, 1991: 122).

Bu bağlamda Henri de Rohan'ın yaşadığı döneme ve ilişkiler zincirine göz atıldığında Hıristiyanlığın yani Papalığın, devletler ve yöneticileri üzerindeki baskısının törpülenmeye başladığını ve seküler devlet anlayışının gittikçe güçlenen bir biçimde ağırlığını hissettirmeye başladığını görmekteyiz. Dinsel önceliklerin ve dış müdahalelerin yavaş yavaş dışlanarak etkisinin silinmeye başladığı bu dönemde vatandaşlık bilincinin de gelişmeye başlamasıyla birlikte, Rohan çıkar olgusunun devlet yapısı içerisindeki etkisini vurgular. Bu çerçevede de dönemin devletler sistemini analiz etmeye ve başlıca büyük güçlerin ya da devletlerin çıkarlarını tanımlamaya çalışır. Buna bağlı olarak başarısız kabul edilen devletlerin başarısızlıklarının ardında hükümdarların devletlerini “objektif” çıkarlar yerine kendi kişisel çıkarlarının/tutkularının esiri olarak yönetmelerinin yattığını ispat etmeye çalışır. Rohan, hanedanların ve hanedanlık ilişkilerinin varolan klasik biçimini farklı bir biçimde yeniden yorumlayarak devletle ve devletin diğer devletlerle olan ilişkileriyle bağlantılandırır. Bu yeni bakış açısıyla “krala ve kralın müttefiklerine dayalı krallığın gücünü belirleyen artık kan bağı değildir, çıkarlardır” (Kratowil, 1982: 12-13).

Rohan'a göre “Prensler insanları idare eder ve çıkarlar da prensleri. Çıkarın bilgisi daha çok prenslerin hareketlerinin üzerinde büyür, aynı kendilerinin insanların üzerinde olması gibi. Prens kendisini kandırabilir, danışmanları kokuşmuş olabilir, fakat çıkar tek başına asla kaybetmez. Doğru ya da yanlış anlaşılmasına bağlı olarak devletleri yaşatır ya da öldürür” (Aktaran, Kratochwil, 1982: 12; Clinton, 1994: 8).

IV. WESTPHALIA, HOBBS VE ÇIKAR

Rohan'ın bu değerlendirmeleri yapmasını mümkün kılan doğal olarak içinde yaşadığı siyasal ortamdır. Bu dönemin Avrupa'sının siyasal ve sosyal hayatını etkisi altına alan 1618-1648 yılları arasında devam eden ve oldukça uzun bir dönemi kapsayan 30 Yıl Savaşları'dır. Bu çekişme ve çatışma dönemini takiben imzalanan Westphalia Anlaşması'yla Avrupa'da devletler sistemi olarak nitelenen sistemin temelleri atılmış ve ulus devlete giden yapının yolu açılmıştır (Morgenthau, 1985: 328-330). Gerçektende Westphalia, ulus

devlet anlayışının büyük bir hızla eskinin kutsal, tanrı ya da yüce varlığa dayalı dinsel içerikli devlet yapısından seküler ve ulusal çıkara dayalı, akılcı modern devlete geçişte dönüm noktasıdır. Westphalia ile toprak ve ekonomiye dayalı özerk bir siyasal otorite sistemi kurulmuştur. Burada toprağa dayalı olma fikriyle, daha önceki dönemlerden farklı bir biçimde tanımlanmış bir coğrafi alanda uygulanan siyasal otorite kastedilmektedir. Özerklik ise devletin sınırları içerisinde devlet dışında hiçbir dış unsurun otoritesinin olmaması anlamındadır. Westphalia'dan sonra Avrupa “kendi yasalarına göre hareket eden, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbestlik içinde ittifaklar kuran ve bazen, savaş ile barış arasında, güç dengesi kurallarına göre durum değiştiren, elçi gönderip kabul eden bağımsız ve özgür devletlerden oluşacaktır” (Sander 1994: 74).

Çıkar kavramının gelişerek günümüzdeki anlamına doğru dönüşmesi süreci bu dönemde, yani 17. ve 18. Yüzyıllarda hız kazanır. Artık çağın düşün hayatında ve siyasal literatüründe yer almaya ve yoğun bir biçimde tartışılmaya başlar. Çıkarın sadece politikada kullanılan geçici bir çare olmadığı, insanın yeni evrensel doğasını tanımlamada başvurulması gereken bir olgu olarak önemli bir rolü olduğu değerlendirilmeye başlanmaya başlar (Mansfield, 1995: 51). Bu noktada çıkar kavramın hükümdarların çıkarları olmaktan çıkarak evrensel bir kural olarak devletlerin hedeflerini ya da hareket tarzlarını açıklamada başvuru bir değer olarak kabulünde Thomas Hobbes (1588-1679) ismi öne çıkmaktadır.

İngiltere’de iç savaşın getirdiği sıkıntılı ve sarsıntılı dönemi yaşayan Hobbes ve çağdaşı düşünürlerle birlikte sistem siyasallaşır ve işin içerisine adalet kavramı girer. İçinde yaşadığı dönemin psikolojisi çerçevesinde Hobbes’un önceliği iç savaşların engellenmesidir. Bunun başarılabilmesinin yolu egemenliğin tek elde toplanmasıdır. Bunu sağlayacak en iyi yöntem ise mutlak monarşinin hakim kılınmasıdır (Ağaoğulları ve Köker, 2000: 149-255).

Hobbes’un toplum felsefesinin temelinde kutsal hak teorisi yerine ahlaki ve siyasal zorunluluğa dayalı seküler bir teori yatar. Hobbes’a göre insanın toplum içindeki davranışlarının temelinde yaşamını sürdürmek amacı ve bunun uzantısı olarak güvenlik isteği yatar. Bu durumda asli olan bireylerin çıkarlarıdır. Toplum bireylerin çıkarlarını gerçekleştirmede sadece aracıdır. En öncelikli çıkar ise güvenlidir. Güvenlik isteği insan doğasının temel gereksinimidir. Hobbes’un felsefesini şekillendiren temel anlayış da budur.

“Doğa durumu” ile bilinen Hobbes’un teorisine göre toplum ve devlet ortaya çıkmadan önce güvenlik gereksinimi içerisinde olan ve bu nedenle öteki insanlar üzerinde iktidar kurma isteği ile dolu insanlardan oluşan bir insan kalabalığı söz konusuydu. Bu kalabalık ya da doğa durumundaki insanlar,

“insan insanın kurdudur” prensibi çerçevesinde en azından birbirlerini öldürebilme yeteneğine sahip eşit insanlar olarak yaşamaktaydılar. Fakat eşitlik bir anlamda da eşitsizlik anlamına gelmekteydi ve bu durum insanların içerisinde buldukları güvensizliği yaratan asli nedendi. Bu yüzden insanlar “Doğa Yasası”na uyarak doğa durumundan kurtulmayı tercih ettiler. Hobbes’un doğa yasası ile kastettiği ise rasyonel olan ve insanın kendi yaşamı için zararlı olanı yasaklayan genel kuraldır (Ağaoğulları ve Köker, 2000: 175-187).

Özet olarak, Hobbes’un değerlendirmesiyle, insanlar doğal durumda organize olmadan eşit bir durumda, fakat güvensiz bir ortamda yaşamaktaydılar. Takiben aklın gereği doğa yasasına uyarak bu güvensiz ortamı aşmaya karar verdiler ve bunun aşılmasını sağlayacak yolu da toplum sözleşmesiyle devleti (*Leviathan*) kurarak buldular. Devleti kuran toplum sözleşmesidir. Toplum sözleşmesiyle bireyler tüm haklarını bir egemene devrederler ve böylece uygar toplum durumuna geçerler. Toplum sözleşmesinin varlık nedeni, can ve mal güvenliğinin sağlanmasıdır (Ağaoğulları ve Köker, 2000: 188-197). Bunun için de mutlak egemenlik yoluyla yani bireylerin tüm haklarını devretmeleriyle mümkün olabilecek olan anarşi durumunun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda egemen zorba dahi olsa uyrukların ona itaat etmeleri temel kuraldır. Egemenin temel sorumluluğu da, uyrukların can güvenliğini sağlamaktır (Jackson ve Sorensen, 1999: 73-74).

Hobbes’u, toplum düzeyinden devletlerarası ilişkiler düzeyine geçildiğinde de benzer bir biçimde değerlendirmek olanaklıdır. Doğa yasası ötesinde tüm devletlerin tam özgürlüğünün söz konusu olduğu herhangi bir uluslararası yasa ya da sistem söz konusu değildir. Sistem sözleşmeye dayalıdır fakat özünde anarşiktir. Dolayısıyla bireysel olarak insanların yaşamlarını tanımlayan doğal durum düşüncesi devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerini tanımlamada da geçerlidir (Russell, 1990). Tek tek devletlerin diğer devletlerle ilişkileri ve bunun yanı sıra sistem içerisindeki rolleri toplum içindeki bireylerin diğer bireyler ve toplumla ilişkileriyle karşılaştırılarak ele alınabilir. Bireylerin toplum içerisinde kendi çıkarlarını takip etmeleri gibi devletler de bağımsız karar alıcılar olarak anarşik karaktere sahip uluslararası sistem içerisinde kendi çıkarlarını takip ederler. Yine bireylerin çıkarlarının temelinde güvenlik ihtiyacının yer alması gibi devletlerin çıkarlarının da temelinde güvenlik ve bununla ilintili olarak bağımsızlık yer almaktadır. Bunlar hayati çıkarlardır. Kişisel çıkara ve paralel biçimde devletin çıkarına bakış açısı ulusal çıkar kavramının tarihsel gelişim sürecinde Hobbes’a ayrıcalıklı ve öncelikli bir yer kazandırmaktadır.

Bu tür düşüncelerin tartışılıp geliştirildiği 1648 Westphalia sonrası dönem, 1815 Viyana Kongresi’ne dek uzanan süreçte dahil olmak üzere, Avrupa’da ulus devletin yerleştiği, güç ve güç dengesi kavramlarının en etkin

biçimde kullanıldığı dönemdir. Büyük bir hızla gelişen ticaret, burjuvazi ve 1789 Fransız Devrimi'yle birlikte gelişmeye başlayan ulus kavramına dayalı politikalarla birlikte ulusal çıkar kavramı da siyaset sahnesinde önemi gittikçe artan bir kavram olarak yerini almaya başlamıştır. Ulus devlet, ulusal ordu ve ulusçuluk kavramları ile birlikte tek başına birey ya da monark çıkarları yerine yeni bir kavram olarak ulusal çıkarın kullanımına doğru bir dönüşüm yaşanmıştır (Clinton, 1994: 8-10).

V. AYDINLANMA, AVRUPA UYUMU VE ÇIKAR

Tüm bu gelişmeleri çevreleyen ise Aydınlanma dediğimiz, düşünce sisteminde meydana gelen büyük dönüşümler sürecidir. Aydınlanmanın temel değeri olan rasyonalizmle aklın önemi öne çıkartılmış, doğa bilimlerindeki gelişmelere paralel biçimde, devlet adamları ve siyasal düşünürlerce eşit ve düzen içerisindeki bir siyasal dünyada çıkarların dengeli bir biçimde tanımlanabileceği ve bu çerçevede hareket tarzları geliştirilebileceği tartışılmaya başlamıştır. Bu bağlamda diğer devletlerin de kendi çıkarları olabileceği, bunun meşru bir şey olduğu, karşılıklı çıkarların uzlaşabileceği gibi yeni ve hoşgörüyü öne çıkaran bir yaklaşım gelişmeye başlamıştır (Hof, 1995).

Ulusal çıkar bu dönemde hem uygulamacılar olarak devlet adamları, hem de dönemin diplomasi teorisyenlerince sıkça kullanılmaya başlandı. Bu bağlamda Prusya Kralı Büyük Frederick (1712-1786) ve Amerika'nın kurucu isimlerinin önemine değinilmelidir. 1740-1786 döneminde Prusya tahtına geçen II. Frederick, Prusya'yı Alman Birliği öncesindeki güçlü durumuna ulaştıran isim olduğu için Büyük unvanını taşımaktadır. Frederick'in yaklaşımında, eski dönemi andırır biçimde ulusal çıkarın, ülkeyi idare eden hükümdarın çıkarından başka bir şey olamayacağı vurgulanmaktaydı. Bu bir anlamda kutsal bir durumdu. Fakat Frederick aynı zamanda hükümdarın çıkarının öncelikli olduğu eski tarz çıkar algısının da karşısındaydı. Frederick kendisini halkın gerçek hizmetkârı olarak nitelemekteydi ve bu anlamda halkın ve devletin çıkarının dışında kendisinin kişisel herhangi bir çıkarı olabileceğini reddetmekteydi. Bu bir anlamda bir çeşit "aydın" lider olarak çıkarları ve gerçekçi yaklaşımın hikmet-i hükümet anlayışını destekleyen bir değerlendirmedir. Frederick aynı zamanda, Thucydides benzeri bir anlayışla sistemde lider rolü üstlenmiş olan güçlerin sistemin gereklerini de dikkate alarak bir çıkar tanımlaması yapmaları gerektiğini vurgulamaktaydı (Clinton, 1994: 11-12).

Yine bu dönemde, 20. Yüzyıl'ın Amerikan gerçekçilerinden çok daha önce Avrupa'dan bağımsız yeni bir sistem kurma çabası içindeki Amerika'nın kurucu devlet adamlarının ulusal çıkar kavramına sıkça başvurdukları görülmektedir (Rosenau, 1968: 34). Bu isimler her ne kadar Avrupa'dan

bağımsız yeni bir sistemin peşindeyseler de kendilerini Avrupa'nın sistem ve değerlerinden çok da uzaklaştırmamaktaydılar. Çıkar da bu çerçevede Avrupa'daki kullanımıyla eş zamanlı ve benzer bir biçimde Amerika gündeminde yer almaya başladı. Amerikan Devrimi sırasında Amerikan güçlerinin başında yer alan George Washington'ın 1778 tarihli şu açıklaması bunun güzel örneklerinden bir tanesidir:

“İnsanlığın tarihinin ötesinde, insan doğasının küçük bir bilgisi dahi bizi çıkarın insanlığı yönlendiren temel prensip olduğuna kolaylıkla ikna edecektir; ve hemen hemen her insan az çok bunun etkisi altındadır. Kamusal erdemün güdülere bir an için ya da belki belirli bir durumda insanı tamamen tarafsız bir harekette bulunmak üzere harekete geçirebilir; fakat bunlar kendi başlarına sosyal yükümlülüğün rafine olmuş dayatmalarını ve zorunluluklarını koruyacak uyumu üretmek için özel çıkarlarının ya da avantajlarının tüm boyutlarından sürekli olarak özveride bulunabilmektedirler. İnsan doğasının günahkârlığını haykırmak boş bir uğraştır... Her dönemin ve ulusun deneyimleri bunu kanıtlamaktadır ve bizler bunun tersini gerçekleştirirmeden önce ana işlem olarak insanlığın anayasasını değiştirmek zorundayız. Muhtemel doğruluğu olan düsturların üzerine kurulu olmayan hiç bir kurum başarılı olamayacaktır (Clinton, 1994: 12; Thompson, 1992: 86)”.

Amerika'da dönemin liderlerinin bakışıyla, kişisel çıkarlar ve bunların birbirleriyle rekabet içerisinde olması gibi devletler de kendi çıkarlarına sahiptirler ve bu çıkarlar uzlaştırılmadığı sürece rekabet halindedir. Fakat bu doğal bir durumdur. Bu bağlamda Amerika'nın kurucuları aslında Avrupa'daki karşıtlarından çok da farklı düşünmemektedirler. Yapmaya çalıştıkları çıkarları bencil istekler olmaktan çıkartıp hesaplanmış, ortakça paylaşılan değerlere dönüştürmektir. Özellikle Avrupa'dan farklı bir siyasi yapıya, yani seçimle gelen demokratik iktidarların yer aldığı sistemin tanımladığı çıkarı barındıran yapıya ve uluslararası sisteme vurgu önemlidir. Bu sürece ve gelişmelere Avrupa'dan farklı bir mecra kazandırmıştır.

Avrupa'da ise 1795-1815 dönemi Napolyon Savaşları'nı takiben toplanan 1815 Viyana Kongresi'nde Avrupa'da sürüp giden savaşların nasıl sona erdirileceği ve çıkar çatışmalarının nasıl dindirileceği üzerinde durulmuş, bu çatışmaların savaşlar yerine diplomatik görüşmelerle yani kongrelerle sona erdirilmesi düşüncesi hakimiyet kazanmıştır. Bu ulusal çıkar kavramına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu bağlamda Viyana Kongresi'nin yarattığı ve “Avrupa Uyumu” olarak bilinen sistem içerisinde yer alan hiçbir büyük gücün ortaklarının yaşamsal çıkarını, yani güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit edememesi ilkesi karşımıza çıkmaktadır. Her büyük güç diğerleri açısından güvenilir olmak durumundadır. Bunu gerçekleştirmek için ortaklar arasındaki tüm çatışmalar alt düzeyde çıkarlar seviyesinde tutulmalıdır. Bu anlaşmazlık

konularının, yani çıkarların pazarlığa ve uzlaşmaya tabi olmasını beraberinde getirmektedir. Ayrıca dönemin sömürgeciliğin zirvesinin yaşandığı dönem olduğunun bilincinde olarak tarafların çıkarlarını tercihen uzak, daha az göze çarpan ve dünyanın henüz üzerinde mücadele edilmeyen alanlarına yönlendirmeleri istenmekteydi (Von Vorys, 1990: 175).

Böylece Viyana Kongresi sonrası, Metternich Dönemi olarak adlandırılan dönemle birlikte, Avrupa'da farklı çıkarlara sahip devletlerin çıkarlarının karşılıklılık ilkesi çerçevesinde tek tek çıkarlardan genel bir çıkarın olduğu dünyaya doğru evrilmesinin zorunluluğu düşüncesi karşımıza çıkmaktadır. Kurulmaya çalışılan yeni dünya düzeni içerisinde savaşın ve çatışmanın bulunmadığı bir dünya için bu gereklilik olarak ortaya atılmaktaydı. Kongrenin var olan devletlerin sınırlarını kutsal ve dokunulamaz sayması bu anlayışın başlangıç noktasıdır. Bu bakış açısı, takip eden dönemin güce ve belirli sınırlar üzerinde kurulu, toprak bütünlüğüne dayalı ulus devletlerin ulusal çıkarları anlayışının da temelidir. Fakat bu düzenin kurucusu Prens Metternich'in (1773-1859) ulus ve dolayısıyla ulusal çıkar anlayışının, temelleri Fransız Devrimi'ne dayanan günümüz anlayışından çok farklı olduğu da bilinmelidir. Metternich'in anlayışının temelinde monarşik-muhafazakar, özünde Hıristiyanlığın öğretilerinin yer aldığı bir düzen inancı ve isteği yatmaktadır. Metternich ve destekçileri Avrupa Uyumu fikriyle ulusçuluk, liberalizm ve demokratikleşme fikirlerinin karşındaydılar. Bu saptama çerçevesinde söylenilebilecek, Metternich ve paydaşlarının bireye ya da tek tek devletlere ait özel çıkarlara karşı tepkileri ve karşıtlıkları nedeniyle tek bir ulusal ya da uluslararası çıkarın olabileceği/olması gerektiği düşüncesine sahip olduklarıdır. Bu anlayışa göre birbirinden bağımsız ve farklı çıkarların varlığı düzensizlik, kontrolsüzlük ve muhtemel savaşlar için yeterli bir sebeptir.

Metternich'in muhafazakar yaklaşımının ve Viyana Düzeni'yle getirilen sistemin en büyük zaafı büyük devletlere bağımlı kalarak, yok etmeyi istediği milliyetçi akımları yeterince dikkate almamasıdır. Viyana Düzeni'nin uzun sayılabilecek bir dönem boyunca Avrupa'da barışı koruduğu doğru olmakla birlikte, düzeni sona erdiren yine bu ortamda serpilip gelişen, korkulan ulusalcı akımlardır. Bu dönemde strateji, güç ve hanedanlık gibi faktörler ulusal ya da ekonomik çıkarlardan üstün tutulmaktaydı.

Bu dönemde devlet bir yapı ve güç merkezi olarak etkinliğini artırmıştır. Fakat hızla gelişen ulusçulukla birlikte kontrol yavaş yavaş hanedanlıklardan ulus devletlere kaptırılmıştır. Her devletin kendi çıkarının bulunduğu ve bunların da karşılıklı olduğunun kabullenilmesi, her bireyin daha güçlü ve kendi çıkarlarını savunan bir devlete sahip olma arzusu ile birleşince ulus devletler daha güçlü ya da en azından güç elde etme hevesinde örgütler olarak hızla geliştiler.

Bunun başarılı bir örneği olarak Prusya'yı ve önemli lideri Otto Edward Leopold von Bismarck'ı (1815-1898) ele alabiliriz. Bismarck, Machiavelli'nin hikmet-i hükümet kavramını güçlü bir silah olarak Prusya'nın gücünü ve büyümesini meşrulaştırmak için kullanmıştır. Bismarck devletler için en yüce değerini ya da yasanın devletin çıkarlarında aranması gerektiğine, bunun da doğrudan doğruya devlet politikalarında hikmet-i hükümet prensibinin temel belirleyici olmasıyla başarılabilceğine inanmaktaydı. Bismarck'a göre "gerçekçi ve başarılı politika sadece devlet adamı ilk olarak kendi devletinin özel ihtiyaçları ve şartlarına baktıktan sonra birikimini bu ihtiyaçların uluslararası arenada nasıl gerçekleştirebileceğine yansıttığında formüle edilebilir" (Aktaran Russell, 1990: 43).

Bu yaklaşım 1815 sonrası dönemde ortaya çıkan düzene karşı fikirlerin, Metternich'in sistemine karşı, 20. Yüzyıl'la birlikte zaferinin belirleyicisidir. Bismarck, Metternich döneminin siyasal romantizmine karşı büyük devlet olmanın gereğini yeniden devlet bencilliği şeklinde nitelediği çıkarlarda aramaktaydı. "Büyük bir devlet için kendi çıkarlarıyla uyuşmayan herhangi bir şey için mücadele etmenin hiçbir değeri olmayacaktır" (Russell, 1990: 44).

Bu sisteme vurulan darbe 1. Dünya Savaşı'dır. Bu dönemin hakim anlayışı, siyasetin, en geniş anlamıyla devletlerin hayati çıkarlarının bilimi olduğu yönündedir. Bu, birbirinden yalıtılmış devletlerin varolamayacağı için devletler topluluğunun yaratılarak günümüzdekine benzer bir sisteme ve çıkar algılamasına dönüşümü işaret eder. Böylece genel çıkarlara dayalı bir biçimde devletler varlıklarını garanti altına alarak bir sistem içerisinde hakim unsurlar olarak yaşamlarını devam ettirirler (Clinton, 1994: 15).

VI. KITA AVRUPASI İLE ANGLO-AMERİKAN FARKLILAŞMASI VE ULUSAL ÇIKAR

1. Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişen ve hakimiyet elde eden kabaca iki ayrı yaklaşımdan bahsedebiliriz: Kıta Avrupası ve Anglo-Amerikan yaklaşımları. Bu iki farklı yaklaşım bize ulusal çıkar kavramına bakışta genel bir çerçeve sağlayacaktır. Kıta Avrupası şeklinde nitelenen yaklaşımda, ulusal çıkar olgusuna ve uluslararası ilişkilere bakışta temel kavram yukarıda vurgulandığı biçimde hikmet-i hükümetdir (Russell, 1990: 1-8). Bu kavramın içi; bağımsız devletlerin kendi toprak bütünlüklerini ön koşul olarak kabul ettikleri bir diplomatik yapı ve pratikler bütünü; dışarıdan gelebilecek müdahalelerden bağımsız olarak, pazarlık ya da çatışmalarla çıkarlarını takip etmeleri; güç olgusunun her şeyin önüne geçerek ilişkileri belirlediği anarşik bir devletler sisteminin varlığı; devletin zorunlulukları, gibi kavramlarla doldurulur. Bu kavramlarla birlikte Bismarck döneminin ürünü olarak kabul edilen

'Realpolitik', Kıta Avrupası yaklaşımının özünü oluşturmaktadır. Realpolitik kavramının temel özelliklerini Waltz şu şekilde açıklar:

"Herşeyin başlangıç noktasını idarecilerin ve daha sonra da devletlerin çıkarı sağlar; ...Politika zorunlulukları devletler arasındaki düzenlenmemiş çekişmeden kaynaklanmaktadır; ...Devletin çıkarlarına en iyi biçimde hizmet eden politikalar, bu zorunluluklara dayalı olarak yapılan hesaplamalar ile keşfedilebilir; ...Politikanın en son sağlaması başarıdır ve başarı devleti korumak ve güçlendirmek olarak tanımlanır (1979: 117)".

Bu bağlamda Russell Kıta Avrupası yaklaşımı içerisinde hikmet-i hükümet kavramının uluslararası politika teorisinin ortaya çıkıp gelişmesindeki etkisi üzerine altı temel tema tespit eder (1990: 15): Birinci tema çerçevesinde hikmet-i hükümet "Machiavelli'den Bismarck'a kadar, tek başına yaşayan bireylerin ahlaki eğilimleri ile devletin hem içinde hem de üzerinde yer alan sosyal toplumun ahlaki olmayan doğasını birbirinden kesin bir biçimde ayırma eğilimi olarak karakterize edilmektedir." Dolayısıyla bu yaklaşım içerisinde tek tek bireylerin veya toplumların üzerinde ağırlığını hissettiren ya da grupları yönlendiren ahlaki normların ya da baskının varlığının, devletlerarası sistemde güç ve devletin kendi varlığının korunması dışında, herhangi bir etkisinin reddi söz konusudur. Bu bizi Russell'ın ikinci temasına götürmektedir; "devletin kendisi ahlaki bir gücü temsil eder... devlet adamının görevi ise bu siyasal varlık ve onun güvenliğidir. Bunun dışındaki başka ahlaki bir kural değil" (Russell, 1990: 15). Böylece devletin varlığı tek başına önemli bir zorunluluk ve ahlaki norm oluşturduğuna göre, tek bir sistem altında, diğer devletlerin varlığı ve birbirleriyle ilişkileri de önemli bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, uluslararası sistemin varlığını bir zorunluluk kılmaktadır. Russell'ın değerlendirmesiyle uluslararası çevre vardır ve bir yapıya sahiptir (1990: 15). Yönetici devlet içi yapıya referans vererek politika hedeflerini formüle ederken dış şartlar tarafından da zorlanmaktadır.

Böylesine etkin bir uluslararası sistemin ve etkileşim ortamının kabulüyle birlikte dördüncü tema da belirmektedir. Uluslararası sistem ya da yapı içerisinde karşılıklı olarak devletlerin etkileşimleri söz konusu olunca ortaya kısıtlayıcı ya da hareketi kolaylaştırıcı unsurların, devletleri kıyaslamayı sağlayıcı etmenlerin belirlenmesi gereği çıkmaktadır. Bu da askeri kapasite, savunma gücü gibi kavramlarla birlikte bizi dördüncü noktaya getirmektedir: Güç. Hikmet-i hükümetin "içerdiği fikirler arasında en önemlisi güç kavramıdır. Gücün siyasal hayatın içerisindeki doğasını ve rolünü anlamada güçler dengesi, ulusal çıkar ve diplomasi gibi kavramlar da aynı sonuca giden kavramlar olarak geniş bir biçimde kabul görürler" (Russell, 1990: 16). Bu noktadan sonra uluslararası politikanın böylesine etkin ve kabul görür bir biçimde güç ve güvenlik gibi kavramlarla betimlenebilmesi düşüncesi bizi beşinci temaya

ulaştırır. Bu temanın içerisinde devletlerin ve siyasa oluşturucuların hareketlerini meşrulaştırma yönünde kullandıkları söylemler yer almaktadır. Bu bağlamda, “uluslararası politika en doğru şekilde, güç mücadelesi ve güvenlikle tanımlanır fikrinin en önemli doğal sonucu devlet adamlarının diplomatik sonuçları dini, felsefi, ekonomik ve sosyal hedeflerle tanımlayabileceği fikridir” (Russell 1990: 16).

Bu çerçevede son tema olarak da böylesine bir ortamda karşılaşılabileceğimiz nihai nokta olarak iki ihtimal ortaya çıkmaktadır: Savaş ve barış. Sonuçta, genel olarak Kıta Avrupası teorisinin özünü hikmet-i hükümet olduğu kabul edildiğinde, bu yaklaşım temel özellikleriyle şu şekilde özetlenebilir:

“Harekete geçmeyi sağlayan şey hükümdarın ve onu takiben de devletin çıkarıdır; siyasanın gerekleri devletler arasındaki düzensiz rekabetten kaynaklanır; devletin çıkarına en uygun siyasa bu zorunluluklara dayalı hesaplamalar sayesinde keşfedilebilir; başarı ise siyasanın en önemli sınamasıdır; ve başarı devletin gücünün korunması ve artırılması anlamına gelir (Russell, 1990: 55)”.

Diğer taraftan Anglo-Amerikan tarzı bakış açısında ise, devletin varlığı ve önemi doğal olarak reddedilmemekle birlikte, ahlaki normlar bütünüyle ulusal çıkar ve devlet idaresi kavramları arasındaki sert farklılaşma reddedilmekte, bunlar arasında bir uyum olduğu ya da olabileceği varsayılmaktadır. Ahlaki hareket tarzlarının ulusal çıkarı nitelemede, kavrama güç ve güçler dengesinin ötesinde bir anlam kazandıracağı ve bunun da önemli bir biçimde gerçek ulusal çıkarı temsil edeceği düşüncesi ortaya atılmaktadır. Böylece, bir anlamıyla Kıta Avrupası sisteminin devleti kutsallaştırması ve devlet ile bağlantılı her kavram ve olguyu zorunluluk ile karşılaması, ulusal çıkara dar, kısıtlayıcı ve zorlayıcı bir anlam yüklerken Amerikan tarzı yaklaşımda göreceli de olsa bir tercih edebilme olgusu ortaya çıkmaktadır.

Kısaca diyebiliriz ki, Amerikan tarzı tek tek, ahlaki normlarla desteklenerek belirlenen, tartışılarak tercihlere konu olabilen, toplumların örf, adet ve ahlaki tercihlerine göre farklılaşan/farklılaşabilen çıkarlar ilkesi, Avrupa tarzı tek köklü, her toplum için özde değişmeyen, tek tek bireyleri baskı altına alma yoluyla devletleri benzeştiren anlayış ile zıt kutupları oluşturur. Daha önce de değinildiği gibi bu “rasyonel, sınırlı devlet şeklindeki çıkar, 19. Yüzyıl’ın ilerlemesi ile birlikte çöker” (Clinton, 1994: 18). Bu çöküşte esas etken Amerika’nın dünya savaşları ile birlikte dünya politikasında gittikçe artan bir biçimde belirginleşen rolüdür. Rosenau’ya göre dünya savaşlarının yaşandığı 20. Yüzyıl’ın ilk yarısı içinde ulusal çıkarın artık bir analiz aracı olarak görülmeye başlanması söz konusudur (1968: 34-35). Savaşların sona ermesiyle

birlikte ulus devletlerin dış politikalarını tanımlama ve açıklamada gerekli ve önemli bir kavram olarak ulusal çıkar daha da bir önem kazanır. Kamu çıkarı ile ulusal çıkar arasında, iç ve dış politikayı nitelenmek bağlamında bir ayrışma öngörölmeye başlar. Dünya savaşlarının çıkış sebeplerinin saptanmasında ulusal çıkarın tanımlanamayışı ya da yanlış tanımlandığı düşüncesiyle birlikte ulusal çıkar kavramının önemi ve analiz edilmesi gereği bir anlamda artar ya da öne çıkar.

SONUÇ

Dünya savaşları sonrası ortaya çıkan Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler önde gelmek üzere 20. Yüzyıl'ın uluslararası örgütleri, ister dünya çapında olsun ister bölgesel, ulusal çıkardan uluslararası çıkar kavramına doğru bir gidiş gibi gözüke de, ulusal çıkar kavramının yine de günümüz uluslararası politika ve ilişkilerinin şekillenmesinde hala belirleyici kavram olduğunu görmekteyiz. Ulusal çıkar üzerine yazılmış eserlerin büyük bir çoğunluğu 1950-1960 döneminde yazılmış olmakla birlikte, dış politika yapanlar ve üzerine çalışanların kavramı hala sıklıkla kullanıyor olmaları bunun yansıması olarak kabul edilebilir. Günümüzde dış politikanın amacıyla bağlantılı herhangi bir söz ya da analiz ve ya izlenen değerler kaçınılmaz olarak ulusal çıkara dayandırılmaktadır. Etkin ve yeterli politikaların geçmişi, bugünü ya da geleceği kapsamı her şartta bu politikaların ulusal çıkar ile bağdaştırılmasını önemli ve kabul edilebilir bir zorunluluk olarak karşımıza çıkartmaktadır. Gerçekçi bakış açısıyla “Bazı global eğilimler, uluslararası davranışların ulusal çıkar kavramı ile açıklanması girişimlerinin yararlarını açıkça azaltmaktadır. Fakat yine de ulusal çıkardan tamamen vazgeçilemez” (Rosenau, 1968: 39).

Bu çalışmada “ulusal çıkar” olgusunu ve önemini anlayabilmek adına tarihsel süreçte kavramın gelişimine bakılmıştır. Günümüze dek devlet, güç ve hikmet-i hükümet gibi kavramlarla eş anlamlı bir biçimde açıklanmaya çalışılan çıkara, çeşitli dönemlerde siyasal ortama uygun bir biçimde çeşitli sıfatlar eklenerek bir meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu aynı zamanda kavramın önceliğini ve önemini güçlendirme çabası olarak da kabul edilebilir. Kavramın içerisinde hala bir belirsizlik ve tanımlama zorluğu bulunduğu kabul edilmekle birlikte kavramın kökeni sayılan Machiavelli'den Hobbes'a, Metternich'ten günümüzün liderlerine meşruiyet ve hareket zemini kazandırdığı da reddedilemez. Günümüzde hala bireylerin/toplumların/ulusların/devletlerin “hayati çıkarları” vardır ve bu bağlamda ulusal çıkar devletler sisteminin anlaşılabilmesinde kilit öneme sahip kavramlardan bir tanesi konumundadır.

NOTLAR

¹ Machiavelli bu saptamayı, 10 Aralık 1513'de arkadaşı Francesco Venturi'ye yazdığı mektubunda yapmaktadır. Bu mektup Fatih Özgüven tarafından Türkçe'ye çevrilerek *Gergedan Dergisi*'nin Mart 1988 tarihli 13 nolu Rönesans özel sayısında yayınlanmıştır.

² *Prens* ilk defa 1532'de yani Machiavelli öldükten sonra yayımlandı. Yazıldığı ve basıldığı dönemde fazla ilgi görmeyen kitap, daha sonra 1559'da yazarın aforoz edilmesine yol açacak kadar ünlenecektir. Kitabın ve yazarın yıldızı ise Fransız İhtilaliyle parlamış ve 19. Yüzyıl'da zirveye çıkmıştır. Kitap Osmanlı padişahı IV. Murat'ın da ilgisini çekmiş ve Padişah kitabın tamamını Türkçe'ye çevirterek okumuştur. Kitap daha sonra bir çok defalar değişik dillerden çevrilerek Türkçe basılmıştır. Bu metinde Machiavelli'den yapılan alıntılarının tamamı ise *Prens*'in Nazım Güvenç tarafından İtalyanca'dan yapılan çevirisindedir (1994). Bu çeviride yer alan ve çevirmen tarafından kaleme alınan "Sunuş" bölümü Machiavelli ve yaşadığı dönemle ilgili derli toplu bir değerlendirme olarak okunabilir.

³ Bu bağlamda *Prens* İtalyan Birliği'nin sağlanmasıyla ilgili özel bir kitaptır. Machiavelli'nin genel siyasal kuramı ve görüşlerini daha ayrıntılı bir biçimde daha çok Söylevler olarak bilinen *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler (1513-1517)* başlıklı çalışmasından takip edebiliriz (Şenel, 1995: 309).

⁴ *Res publica Christiana*'da herhangi bir toprak üzerinde tam bağımsız olarak nitelenebilecek herhangi bir mutlak hakimden bahsetmek mümkün değildir. Fakat takip eden üç yüzyıllık süreçte Avrupa'nın tamamında bağımsız devletler hakim unsurlar haline gelmişlerdir. 1517'de, Reformasyonun arifesinde, Britanya, Fransa ve İsveç'te monarşiler kilise ve diğer yerel rakipleri üzerinde tam hakimiyet kurabilmeyi başarmıştır. Sadece İtalya'da bağımsız şehir devletleri yaklaşık bir yüzyıl daha varlıklarını ve bağımsızlıklarını devam ettirebilmişlerdir (Philpott, 2000: 210).

⁵ Ulus, ulusçuluk ve ulus devlet üzerine çalışan bu yazarlar ve diğer bir takım kaynaklara örnek olarak bkz. Thomas Hylland Eriksen (2002), *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, Londra: Pluto Press; Anthony D. Smith, (2000), *The Nation in History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, Hanover: Un. Press of New England ve (1986), *Ulusların Etnik Kökeni*, çeviren. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir, Ankara: Dost; Ernest Gellner (1988), *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev. Simten Coşar, İstanbul: İletişim; Hans Kohn (1960), *The Idea of Nationalism: A Study in Its origins and Background*, New York: The Macmillan Company; Nathan Glazer ve Daniel P. Moynihan (1975), *Ethnicity: Theory and Experience*, Massachusetts: Harvard Un. Press; E. J. Hobsbawm (1995), *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program: Mit, Gerçeklik*, çev. Osman Akinhay, İstanbul: Ayrıntı; Benedict Anderson (1995), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M.A. (2000) **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara: İmge.

Ağaoğulları, M.A. ve L. Köker (2000) **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, Ankara: İmge.

- Aydın, M. (2004) “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, **Uluslararası İlişkiler: Akademik Dergi**, 1(1), 33-60.
- Beard, C. (1934) **The Idea of National Interest: An Analytical Study in American Foreign Policy**, New York: Macmillan.
- Clinton, D. (1994) **The Two Faces of National Interest**, Baton Rouge ve Londra: Louisiana State University Press.
- Donnelly, J. (2000) **Realism and International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Eralp, A. (1996) “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, A. Eralp (der.), **Devlet, Sistem, Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İstanbul: İletişim, 57-88.
- Forde, S. (1995) “International Realism and Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism”, **International Studies Quarterly**, 39(2), 141-160.
- Frankel, J. (1970), **National Interest**, New York: Praeger.
- Hof, U. (1995) **Avrupa’da Aydınlanma**, (çev. Ş. Sunar), İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Jackson, R. ve G. Sorensen (1999) **Introduction to International Relations**, Oxford: Oxford University Press.
- Kedourie, E. (1960) **Nationalism**, Londra: Hutchinson.
- Keohane, R.O. (1986) **Neorealism and its Critics**, New York: Columbia University Pres.
- Kratochwil, F. (1982) “On the Notion of ‘Interest’ in International Relations”, **International Organization**, 36(1), 1-30.
- Machiavelli, N. (1994) **Prens**, (çev. Nazım Güvenç), İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Mansfield, H.C. (1995) “Self-Interest Rightly Understood”, **Political Theory**, 23(1), 48-66.
- Meinecke, F. (1998) **Machiavellianism: The Doctrine of ‘Raison d’état and its Place in Modern History**, New Brunswick: Transaction.
- Morgenthau, H.J. (1985) **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York: Alfred A. Knopf.

- Philpott, Daniel (2000) "The Religious Roots of Modern International Relations", **World Politics**, 52(1), 206-245.
- Rosenau, J.N. (1968) "National Interest", **International Encyclopedia of the Social Sciences**, Cilt 11, New York: The Macmillan Company ve The Free Press, 34-40.
- Russell, G. (1990) **Hans Morgenthau and the Ethics of American Statecraft**, Baton Rouge ve Londra: Louisiana State University Press.
- Sander, O. (1994) **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Smith, A. D. (1999) **Milli Kimlik**, İstanbul: İletişim.
- Şenel, A. (1995) **Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünce**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Thompson, K.W. (1994) **Traditions and Values in Politics and Diplomacy: Theory and Practice**, Baton Rouge ve Londra: Louisiana State University Press.
- Tilly, C. (1995) **Avrupa'da Devrimler 1492-1992**, (çev. Ö. Arıkan), İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Uzgel, İ. (2004) **Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü**, Ankara: İmge.
- Vorys, K. von (1990) **American National Interest: Virtue and Power in Foreign Policy**, New York: Praeger.
- Waltz, K. (1979) **Theory of International Politics**, New York: Random House.
- Wight, M. and B. Parter (1991) **International Theory. The Three Traditions**, Leicester: Leicester University Press.